

Олександр Маркович БАНДУРКА,

доктор юридичних наук, професор,
дійсний член (академік) Національної академії правових наук України,
заслужений юрист України, президент Кримінологічної асоціації України;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0240-5517>

ДИТЯЧІ САМОГУБСТВА – НОВІТНЯ ЗАГРОЗА ЗДОРОВ'Ю НАЦІЇ

Самогубства перетворилися на одну з найгостріших проблем сучасного суспільства і є своєрідними індикаторами громадського здоров'я та соціального благополуччя. Сьогодні і до України докотилася хвиля підліткових самогубств, викликаних активністю «груп смерті» в соціальних мережах. Символом таких груп став синій кит, що плаває та перегортається в небі. За даними Національної поліції України, тільки в одній такій спільноті було виявлено більше двох сотень активних користувачів з України.

Протягом 2013–2016 рр. у соціальній мережі «ВКонтакте» було створено декілька віртуальних спільнот, де відкрито пропагувався суїцид, до якого схиляли підлітків і дітей. «Киты плывут вверх», «Разбуди меня в 4.20», «f57», «f58», «Тихий дом», «Рина», «Ня.пока», «Море китов», «50 дней до моего...» – це назви «груп смерті» в мережі «ВКонтакте». Доступ до цих груп суворо обмежений, членство здійснюється на розсуд адміністраторів, які самі обирають передплатників і пропонують пограти у «квест»: по наростаючій виконувати різноманітні завдання аж до нанесення собі каліцтва, а потім піти з життя. Покінчити життя самогубством означає виконати останнє завдання. Українські підлітки разом зі своїми ровесниками з країн близького зарубіжжя (Росії, Білорусі, Казахстану, Киргизстану, Азербайджану) залучаються до «груп смерті», і за 49 завдань так звані куратори доводять їх до суїциду. Все починається з того, що дитина публікує на своїй сторінці безглуздий віршик про синього кита «Я у грі».

Сьогодні багато підлітків знають про ці групи не з чуток, практично в кожній школі є «кити» – ті, хто вступив у сучасний «клуб самогубців». І, на жаль, в Україні вже є випадки, коли діти виконали своє останнє, 50-те завдання – в Маріуполі, Івано-Франківську та Харкові дівчата покінчили з життям.

Як тільки дитина опублікувала в себе на сторінці вірш про кита, який закінчується хештегом «я у грі», починається її шлях до смерті. З потенційним самогубцем зв'язується куратор. Він цікавиться ім'ям дитини та причиною, з якої вона хоче звести рахунки з життям. Далі потрібно виконати низку завдань. Кожен етап необхідно фіксувати на фото або відео. Деякі завдання для дівчат можуть замінити знімком інтимного характеру.

Модератори цих груп – люди із серйозними невирішеними психологічними проблемами. Це і недолюбленість, яку ці люди зганяють на підлітках, і жадова влади, абсолютного підпорядкування. Адже діти покірно і старанно виконують усі їх бажання аж до прохання надіслати грошей на покупку піци. Підпорядкування досягається шляхом маніпуляцій – збільшенням кількості завдань, виконання яких дає гравцеві відчуття значущості.

У дітей у такому віці відсутні критика та життєвий досвід. Їх легко спокусити таємничістю, альтернативними групами, спілкуванням через інтернет. Підлітки залучаються до гри, як у життя, і в життя, як до гри. У дітей і підлітків ще слабо розвинена префронтальна кора головного мозку, яка у дорослих відповідає за команду «стоп». Вона остаточно формується до 25 років, до тих пір ми фактично залишаємося дітьми та сприймаємо ігрові моменти як альтернативну реальність. Особливо притягують ігри, побудовані на таємниці, на сильних емоціях. Водночас інтерес до подібних груп пов'язаний і з результатами впливу ЗМІ та соцмереж, коли цікавість змушує дітей усе випробувати. Також у віртуальні мережі самовбивць їх штовхає занедбаність, нерозуміння з боку оточуючих і акселерація.

Для формування суїцидальних установок неповнолітніх важливими є умови, в яких вони виникають – родина, найближче оточення. Існує думка, що в нещасливих родинах діти частіше чинять суїцидальні спроби, але так само це буває і в інтелекгентних, альтруїстичних родинах. Тому заходи запобігання мають бути спрямовані передусім на поліпшення психологічного клімату в родині, підвищення рівня згуртованості, колективізму, співучасті.

Існує думка, що зараз ми маємо справу з технологією знищення, яка розрахована на підлітків, і Україна тільки починає з нею боротися. Практика доводить, що такі групи розраховані на дітей, які проходять період становлення – від 13–14 років. Вони намагаються довести, що чогось варті. З «того боку» працюють дуже класні психологи, і цю проблематику вони піднімають на досить високий рівень. І діти не зупиняються, інакше їм навіюють, що вони неспроможні. Боротися із цим простими блокуваннями дуже складно – ІР-адреси, які використовуються, знаходяться на території РФ. Ця «гра» поширилася на весь світ. Кілька останніх років вона проходила на території Росії, а тепер її переключили на Україну. Як зауважили в СБУ, не можна говорити, що це якась секта. Це проходить на рівні нейролінгвістичного програмування. Якщо брати зріз українських учасників цих груп, то це багато підлітків зі східних областей – депресивних регіонів, де діти побачили війну.

Ще однією з найгостріших проблем взаємодії дитини з інтернетом є небезпека зіткнення з агресивними нападами, які називають кібербулінгом. Кібербулінг – це жорстокі дії з метою дошкулити, нашкодити, принизити дитину, в яких використовуються інформаційно-комунікаційні засоби: мобільні телефони, електронна пошта, соціальні мережі тощо. Діти часто не розповідають батькам про такі свої негаразди через страх батьківської заборони використання потрібних їм засобів зв'язку, а тому залишаються без необхідної підтримки та допомоги. Особливо небезпечною може стати ситуація, коли дитину цькують і в реальному житті, і у віртуальному середовищі. Донедавна проблема кібербулінгу стосувалася лише дітей старшого віку, але сьогодні вона охоплює і молодші класи, адже зросла доступність мобільного зв'язку для дітей, а педагогічних зусиль, спрямованих на підготовку дитячих колективів до конструктивної взаємодії з віртуальним світом, сьогодні явно бракує.

Кібербулінг – це напади з метою нанесення психологічної шкоди, які здійснюються через електронну пошту, миттєві повідомлення, розгортаються в чатах, на веб-сайтах, у соціальних мережах, діють через текстові повідомлення або зображення (фото, відео). До кібербулінгу належить також терор за допомогою мобільного телефонного зв'язку. Кібербулінг кидає новий виклик батькам, освітянам, іншим дорослим, які спілкуються з дітьми, адже він начебто і не є реальним, але, на жаль, шкода, яку він завдає, повністю реальна.

Проблема кібербулінгу в сучасному інформаційному просторі є вкрай нагальною й актуальною, адже значна кількість дітей та молоді потерпають від психологічного та соціального насильства і страждають від емоційних реакцій. Кібербулінг є небезпечним через свою анонімність, неможливість визначити джерело знущань, а отже, потрібна допомога з боку дорослих і фахівців. Процес соціалізації молодих людей, які стали жертвами кібербулінгу, зазнає деформацій, але вони піддаються корекції, зокрема через зміни в соціально-педагогічних механізмах соціалізації.

Отже, насильство в медіасфері справляє як негативний вплив на процес соціалізації молоді через формування девіацій (девіантної поведінки, делінквентної поведінки, адитивної поведінки, суїцидальних нахилів, апатії, депресії тощо), так і позитивний – активізує, стимулює до діяльності, пошуку нових рішень у процесі соціальної взаємодії, креативних рішень, розвитку власної суб'єктності.

Що стосується запобігання доведенню до самогубства через мережу інтернет, то варто вказати на дві обставини, які сприяють поширенню вказаних явищ. Перша полягає в тому, що дорослі (батьки, вчителі та ін.) часто не можуть надати адекватної допомоги дитині, оскільки не володіють досвідом і знаннями щодо вказаної комунікації в кіберпросторі. Другою є побоювання дітей бути позбавленими можливості користуватися сучасними гаджетами, тому в більшості випадків вони не звертаються за допомогою до дорослих.

Подальше вивчення цієї проблеми просто необхідне для запобігання таким трагічним наслідкам. Наголошуємо, що дослідження має проводитись у всіх напрямках, враховуючи педагогічні, соціологічні, психологічні та кримінологічні аспекти, тому що цей вид насильства має свої суттєві особливості.

У зв'язку з тим, що насильство серед учнів у всіх його виявах є складним багатоплановим явищем, вважаємо за доцільне залучити до протидії йому фахівців різних галузей науки та суспільного життя. Наприклад, першочерговим завданням сучасної школи є не тільки передача знань з окремих сфер життя, а й підготовка дітей до життя в інформаційному суспільстві. Тобто потрібно навчати учнів безпечно користуватися інтернетом, розповідати, чого не варто робити, спілкуючись у віртуальному світі (наприклад, розголошувати особисту інформацію тощо), як нівелювати конфлікт і давати відсіч кіберпереслідувачу. Завдання вчителів, батьків – уберегти дітей від віртуальної залежності, показати що реальний світ більш насичений і важливий для життя, а віртуальний – лише засіб досягнення реальних цілей або засіб зв'язку. Необхідно «донести» до дітей, що за будь-які дії, навіть коли вони здійснюються у віртуальному світі, завжди настає відповідальність (хоча б на рівні шкільної адміністрації у вигляді накладання дисциплінарних стягнень).

Кіберполіція на даний момент активно блокує «групи смерті», але вони з'являються на інших ресурсах, наприклад, у мережі «Instagram». За великим рахунком як така група вже і не потрібна, адже кількість охочих зіграти у смертельну гру збільшується з кожною хвилиною, і куратор за хостингом легко знаходить собі нові жертви.

Сьогодні необхідно об'єднати зусилля кіберполіції країн, охоплених доведенням до самогубства дітей у соціальних мережах. Але з огляду на те, що тепер творці та модератори переходять в англомовні мережі, впоратися із завданням буде набагато складніше. З мережею боротися неможливо. Тому слід не забороняти дитині користуватися інтернетом, а готувати її до вирішення справжніх проблем: розмовляти з нею, захоплювати, ділитися власними переживаннями і труднощами. Потрібно цікавитися життям дитини. Тільки у процесі спілкування можна домогтися прихильності дитини, причому розмовляти з нею потрібно як з рівною.

Слід зазначити, що велике значення у вихованні моральних якостей відіграє особистий приклад – поведінка батьків у сім'ї. Адже батьки – це найближчі та «найпереконливі зразки», за яким діти перевіряють, будують свою подальшу поведінку. Зростаючи, дитина дуже чуйна до всього, що їй доводиться спостерігати. Спостерігаючи за батьками, вона отримує наочні приклади ставлення до праці, суспільства, жінки тощо. Саме цей приклад дає їй уявлення про погане та добре, заборонене і допустиме.

Одержано 13.03.2018